

dr hab. Tomasz Przesławski

Recenzja

uzupełnionej pracy doktorskiej mgr Aleksandry Leszczyńskiej, „Skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych”, ss. 264.

Temat rozprawy

Autorka podejmuje problem efektywności wykonywania kary pozbawienia wolności, biorąc pod uwagę typologię zakładów karnych. Słusznie punktem wyjścia rozważań w pracy jest twierdzenie, że pozbawienie człowieka wolności należy do sytuacji absolutnie szczególnej. Wolność osobista stanowi bowiem dobro związane z samą egzystencją człowieka. Konstytucja RP dopuszcza możliwość pozbawienia wolności, przenosząc szczegółowe rozwiązania w tej kwestii do zasad i trybu określonego w ustawodawstwie zwykłym.

Pytanie o skuteczność kary pozbawienia wolności analizowane jest w pracy w odniesieniu do teoretycznych celów kary, a także ewolucji jej pojęcia i praktycznego charakteru jej zastosowania zarówno współcześnie jak i w przeszłości. W praktyce penitencjarnej obserwuje się bowiem rozbrat pomiędzy celami kary pozbawienia wolności w sensie zamierzonych działań prawodawcy a społecznymi następstwami jej stosowania. Rzeczywistość ta należy, do podstawowych zagadnień penitencjarystyki m.in. obejmując zasadność, ale także rodzaje i jakość różnych programów resocjalizacyjnych i readaptacyjnych stosowanych w izolacji więziennej.

Ewolucji myśli o karze towarzyszy daleko idąca zmiana w traktowaniu naruszcyciela normy. W przypadku uwięzienia chodzi nie tyle o przetrzymywanie sprawcy do czasu wykonania kary właściwej, ile o ukształtowanie samoistnej sankcji z jej celami i metodyką postępowania z uwięzionym, ostatecznie wyrażającej ideę indywidualnego traktowania osoby pozbawionej wolności. Indywidualizacja wykonywania kary rozpatrywana jest w pracy szerzej

nie tylko jako współuczestniczenie w procesie wychowawczym skazanego, ale w znaczeniu instytucjonalnym poprzez właściwe zorganizowanie rodzajów, typów i systemów wykonywania kary pozbawienia wolności.

Wybór tematu przez Autorkę jest trafny. Na podstawie przeprowadzonych badań podejmuje się próby uchwycenia zależności pomiędzy zróżnicowaniem typów zakładów karnych występujących w systemie penitencjarnym a faktycznymi skutkami wykonywania kary pozbawienia wolności.

Temat rozprawy jest również istotny z punktu widzenia prawa i polityki penitencjarnej, jak również praktyki więziennej. Przełożenie typologii zakładów karnych na skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności jest zagadnieniem interesującym w perspektywie ciągłego rozwoju więziennictwa. Z tego punktu widzenia należy dostrzec wartość nowatorską i poznawczą pracy.

Kompozycja pracy

Rozprawa zbudowana jest z wprowadzenia, sześciu rozdziałów, podsumowania oraz bibliografii obejmującej piśmiennictwo, akty normatywne, dokumenty międzynarodowe, orzecznictwo, źródła internetowe, oraz ze spisu tabel z załącznikami. W sumie z bibliografią i załącznikami recenzowana rozprawa obejmuje 264 strony.

Rozdział pierwszy pt.: wykonywanie kary pozbawienia wolności -w przeszłości, zawiera dwa podrozdziały: rys historyczny instytucji kary pozbawienia wolności oraz ewolucję instytucji kary pozbawienia wolności i jej celów. Rozdział drugi pt.: międzynarodowe standardy wykonywania kary pozbawienia wolności nie posiada wewnętrznych podziałów. W rozdziale trzecim zatytułowanym wykonywanie kary pozbawienia wolności w Kodeksie karnym wykonawczym z 1997 r. znajduje się sześć podrozdziałów: zasady i funkcje wykonywania kary pozbawienia wolności, cel(e) wykonywania kary pozbawienia wolności, unormowania prawne celów kary pozbawienia wolności oraz celów wykonywania kary pozbawienia wolności, problemy związane z wykonywaniem kary pozbawienia wolności, wychowawczy cel wykonywania kary pozbawienia wolności oraz indywidualizacja instytucjonalna wykonywania kary pozbawienia wolności. Rozdział czwarty składa się z czterech podrozdziałów: zakłady karne typu zamkniętego, zakłady karne typu półotwartego, zakłady karne typu otwartego oraz systemy wykonywania kary pozbawienia wolności. Rozdział piąty zatytułowany populacja

skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych i systemach wykonywania kary pozbawienia wolności w latach 2002-2022 obejmuje sześć podrozdziałów: wprowadzenie, populacja skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych i systemach wykonywania kary pozbawienia wolności w latach 2002-2022, populacja skazanych młodocianych odbywających karę pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych i systemach wykonywania kary pozbawienia wolności w latach 2002-2022, populacja skazanych odbywających karę po raz pierwszy w różnych typach zakładów karnych i systemach wykonywania kary pozbawienia wolności w latach 2002-2022, populacja recydywistów penitencjarnych w różnych typach zakładów karnych i systemach wykonywania kary pozbawienia wolności w latach 2002-2022, populacja skazanych powracających do przestępstwa po odbyciu kary pozbawienia wolności w latach 2002-2022. Rozdział szósty pt.: uwarunkowania powrotu do przestępstwa recydywistów penitencjarnych w świetle badań empirycznych, obejmuje dwanaście podrozdziałów: cel i przedmiot badań, dobór grupy badawczej, przedmiot badań, metoda badawcza, problemy badawcze, analiza wyników badań empirycznych, charakterystyka osób badanych, odbywanie kary pozbawienia wolności w uprzednim wyroku, kontakt z rodziną i bliskimi podczas odbywania kary pozbawienia wolności w uprzednim wyroku, zatrudnienie podczas uprzedniego wyroku, powrót na wolność po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności, aktualnie wykonywana kara pozbawienia wolności, podsumowanie wyników badań empirycznych i wnioski z nich wynikające.

Po przebudowie i istotnym uzupełnieniu treści pracy w stosunku do jej pierwotnego kształtu uznać można, że struktura logiczna pracy jest poprawna.

W pierwszym rozdziale (27 stron) opisany jest w zarysie, historyczny rozwój kary od starożytności do czasów współczesnych. Autorka stawia tezę, że czasy prawa talionu można uznać za początek historii karania. Pomija zupełnie fakt, że najstarsze kodeksy mezopotamskie nie znają tej zasady. Odpowiedź sprawiedliwa wobec popełnionego zła przybiera różną postać, nie zawsze odwetu, ale również żądania zadośćuczynienia. Napięcie pomiędzy sprawiedliwością retrybucyjną i naprawczą przewija się w prawodawstwie jak i w praktyce społecznej w różnych formach zarówno w przeszłości jak i współcześnie. Analizując rozwój kary, nie można tego wątku pomijać.

Słusznie podkreśla się w pracy, że początkowo pozbawienie wolności miało na celu zabezpieczenie osoby, na której miała być wykonana kara śmierci. Później pozbawienie

wolności już jako kara właściwa izolowała sprawcę od społeczeństwa. Rozwój humanitaryzmu w prawie karnym, przynosi racjonalizację kary w postaci prewencji indywidualnej i społecznej.

W rozdziale II (17 stron) przedstawione zostały regulacje międzynarodowe, których przedmiotem są sprawy związane z ochroną wolności człowieka i warunkami jej odebrania. W rozdziale omówione zostały również dokumenty Rady Europy oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka odnoszące się do sytuacji więźniów.

W rozdziale III (30 stron) Autorka przedstawia zasady prawa wykonawczego, które normują wykonywanie środków reakcji prawnokarnej wobec przestępstw oraz charakteryzuje cele kary pozbawienia wolności. Zwraca przy tym uwagę na toczący się w literaturze spór co do liczby celów kary pozbawienia wolności, nie prezentując jednak klarownie swojego stanowiska. Nie jest przy tym jasne czy funkcje kary, o których wskazuje w tytule podrozdziału, utożsamia z celami czy je rozróżnia. Ogranicza się bowiem do stwierdzenia, że powrotność lub niepowrotność stanowi miarę oceny skuteczności kary pozbawienia wolności. W pracy podkreśla się znaczenie celu wychowawczego i jego powiązanie z indywidualizacją wykonania kary pozbawienia wolności w wymiarze środków oddziaływania oraz instytucji. Na tym tle widać znaczący postęp obecnego kodeksu z 1997 r. w porównaniu z kodyfikacją z 1969 r. biorąc pod uwagę z jednej strony dobór środków i metod oddziaływania, a z drugiej strony rozcłunkowanie organizacyjne aparatu wykonującego karę pozbawienia wolności, które łącznie wspierać mają proces wychowania skazanego.

Rozdział IV (30 stron) charakteryzuje typy zakładów karnych oraz systemy wykonywania kary z punktu widzenia indywidualizacji instytucjonalnej. Omówione zostają w nim warunki odbywania kary w poszczególnych typach zakładów karnych na podstawie regulacji kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r., przejawy rygoru panujące w jednostkach, stopień ich zabezpieczenia oraz charakter stosowanych oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osadzonych ukierunkowanych na prawidłowe funkcjonowanie w zakładzie jak i później na wolności. W ramach indywidualizacji instytucjonalnej wypadałoby w tej części pracy rozwinąć również wątek przeznaczenia danych rodzajów zakładów karnych dla określonych grup skazanych.

W rozdziale V (stron 41) przedstawiona zostaje problematyka kary pozbawienia wolności na podstawie danych statystycznych w latach 2002-2022. Podstawę opracowania danych zastanych jest procentowy udział liczby skazanych w poszczególnych typach zakładów karnych oraz określonych grup skazanych. Z danych prezentowanych w tabelach z okresu

dwudziestu lat wynika, że odsetek skazanych w zakładach karnych typu zamkniętego utrzymuje się na wysokim poziomie. W roku 2002 wynosił 56,8 %, w 2012 r. - 47,3 %, w roku 2022 - 54,6%. Podobnie jest z liczbą skazanych odbywających karę w tym typie zakładu. W 2002 r. było to 33 866 skazanych, w 2012 r. - 36 805 skazanych, w 2022 r. - 33734 skazanych. Autorka słusznie wskazuje, że w tym typie zakładów karnych zorganizowany jest najwyższy stopień izolacji i poziom zabezpieczeń oraz w stopniu najwyższym ograniczona jest możliwość oddziaływań penitencjarnych jak również swobodnego poruszania się po jednostce. W kolejnych zestawieniach prezentowane są poszczególne grupy skazanych: młodocianych, odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy oraz recydywistów penitencjarnych w odniesieniu do wielkości populacji ogólnowięziennej.

Z obrazu statystycznego wyłania się sukcesywny wzrost odsetka recydywistów, który w 2022 r. wynosił 60,8 % w całej populacji skazanych, jak również wysoka liczba recydywistów penitencjarnych - 37 550 osoby. Autorka wyprowadza wniosek o braku efektywności kary pozbawienia wolności. Kolejne szczegółowe zestawienia wskazują, że w grupie recydywistów większość odbywała karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu zamkniętego, w 2022 r. było to 57% co w liczbach bezwzględnych, odpowiadało 21 377 osobom, przy rosnących wskaźnikach dynamiki umieszczania recydywistów w tych jednostkach (obliczenia jednak powołanych wskaźników wymagają korekty, ponieważ ich błędne wyliczenie może skutkować błędnymi wnioskami). W zakładach typu zamkniętego recydywiści odbywają karę pozbawienia wolności w większości w systemie zwykłym w 2022 r., co stanowiło 56,5% (12 084 osoby). Analizy statystyczne prowadzą Autorkę do wniosku, że osiągnięcie poprawy jurydycznej przy tak prowadzonej indywidualizacji tj. w dolegliwych warunkach zakładu karnego typu zamkniętego w systemie zwykłym jest znacznie utrudnione, co potwierdzają dane dotyczące powrotności do zakładów karnych (na marginesie dane z tabeli 24 nieznacznie różnią się od danych z tabeli 6- procentowego określenia recydywistów penitencjarnych).

W rozdziale VI (stron 42) przedstawione zostały badania empiryczne Autorki przeprowadzone w Zakładzie Karnym w Łowiczu, którymi objęto 348 recydywistów penitencjarnych. Autorka postawiła szereg szczegółowych problemów badawczych tj.: w jakim typie i systemie wykonywania kary w uprzednim wyroku skazani rozpoczynali i kończyli odbywanie kary pozbawienia wolności? Czy podczas odbywania kary pozbawienia wolności w uprzednim wyroku skazani zmieniali system wykonywania kary pozbawienia wolności ze zwykłego na system programowego oddziaływania? Czy skazani byli motywowani do

odbywania kary pozbawienia wolności w systemie programowego oddziaływania i przez kogo? Czy skazani w uprzednim wyroku utrzymywali kontakt z rodziną? Czy skazani w uprzednim wyroku pracowali? W jaki sposób skazani opuścili zakład karny w uprzednim wyroku? Gdzie powrócili po odbyciu kary pozbawienia wolności?

Badana grupa skazanych charakteryzowała się wysokim stopniem powrotności do zakładów karnych, najwyższy odsetek skazanych w grupie badanej powracał do zakładu po raz piąty 54,6% (190 osób). Jak wynika z badań Autorki największa liczba skazanych odbywała uprzednio karę pozbawienia wolności w zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych 68,6% (239 osoby), najczęściej rozpoczynali odbywanie kary w zakładach karnych typu zamkniętego 57,4% (200 osób) oraz w takim typie kończyli odbywanie kary pozbawienia wolności 54,6% (190 osób). Tylko 22.1 % skazanych zakończyło odbywanie kary w zakładzie karnym typu otwartego.

Jak zauważa Autorka, warunki panujące w zakładach karnych typu zamkniętego oraz środowisko więzienne nie sprzyjają systemowi programowego oddziaływania. Większość z badanych recydywistów w zakładach karnych typu zamkniętego zakończyło karę w związku z upływem czasu, na jaki została orzeczona 51,7% (180 osób). W tym miejscu pracy Autorka przyjęła kolejny miernik efektywności wykonywania kary tj. okoliczność warunkowego przedterminowego zwolnienia. Procentowo niewielki odsetek warunkowego zwolnienia wśród recydywistów odbywających karę w zakładzie karnym zamkniętym 4,3 % (15 osób) prowadzi Autorkę do wniosku o nieefektywnie wykonywanej karze pozbawienia wolności.

Podniesiony przez Autorkę podstawowy problem badawczy skuteczności wykonywanej kary pozbawienia wolności w kontekście typologii zakładów karnych, jest istotny w wymiarze społecznym. Przeprowadzone analizy statystyczne oraz pogłębione badania empiryczne grupy recydywistów penitencjarnych mogą wskazywać, na istnienie zależności pomiędzy typem zakładu karnego i systemem wykonywania kary a jej efektywnością.

Metodologia

Autorka wykorzystała w pracy różne metody badawcze: dogmatyczną w zakresie analizy tekstu prawnego, historyczną obejmującą rozwój funkcji kary kryminalnej od starożytności aż po czasy współczesne, analizę danych zastanych na podstawie statystyk publikowanych przez Służbę Więzienną oraz metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem techniki ankiety i wykorzystaniem narzędzia kwestionariusza.

Podstawowym problemem badawczym w pracy jest skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności. Pojęcie skuteczności zostało zoperacjonalizowane jako realizacja celów określonych w art. 67 k.k.w., głównie poprawy jurydycznej, których osiągnięcie, Autorka wiąże zarówno z warunkowym zwolnieniem, jak i z niepowrotnością do zakładu w warunkach wolnościowych.

W ramach sformułowanego problemu badawczego w pracy postawiono szczegółowe pytania badawcze. Dotyczą one wpływu, jaki może mieć na skuteczne wykonywania kary typologia zakładów karnych oraz wskazania typów zakładów karnych, w których kara wykonywana jest najbardziej efektywna. Trzecie z pytań o potencjał typologii zakładów karnych powieliła treść pytania pierwszego.

Analiza danych statystycznych z punktu widzenia postawionych pytań szczegółowych została przez Autorkę mocno rozbudowana. Szereg tabel statystycznych charakteryzuje sytuację poszczególnych grup osadzonych ze szczególnym uwzględnieniem recydywistów penitencjarnych. Analizy statystyczne prowadzą Autorkę do wniosku, że preferowane do wykonywania kary pozbawienia wolności winny być dwa typy zakładów karnych- otwarty i półotwarty. Podobnie zaprezentowane badania własne Autorki przeprowadzone na grupie recydywistów penitencjarnych wskazują, że w obu powołanych typach zakładów karnych skazani częściej korzystają ze środków oferowanych przez system penitencjarny ukierunkowanych na adaptację społeczną.

Strona warsztatowa

Praca napisana poprawnym językiem polskim. Po dokonanych zmianach nie mam zastrzeżeń.

Treść merytoryczna

Praca doktorska podejmuje bardzo ważny problem penitencjarny w zakresie roli instytucjonalnych uwarunkowań jednostek penitencjarnych w procesie realizacji celów kary. Badaniem naukowym objęte zostały elementy organizacyjne ukierunkowane na indywidualizację wykonywania kary pozbawienia wolności tj. rodzaju zakładu karnego dla konkretnej kategorii skazanych, systemu wykonywania kary oraz przede wszystkim typu zakładu karnego.

Postawiona przez Autorkę teza o nieefektywności kary pozbawienia wolności znajduje swoje uzasadnienie w statystykach Służby Więziennej, z których wynika procentowy wzrost udziału skazanych powracających do zakładów karnych w stosunku do całej populacji więźniów. Przeprowadzone przez Autorkę badanie ilościowe w środowisku recydywistów penitencjarnych, które obejmowało wcześniejszą ścieżkę życia więziennego, w badanej próbie pokazuje, że skazanych przebywających w zakładach karnych typu zamkniętego w systemie zwykłym charakteryzuje duża powrotność do jednostek penitencjarnych.

Autorka przekonana jest o nieskuteczności wykonywania kary pozbawienia wolności przy obecnych rozwiązaniach. Postuluje zmianę organizacji wykonywania kary w większym zakresie w jednostkach typu otwartego i półotwartego w systemie programowego oddziaływania i w systemie terapeutycznym, co jej zdaniem może podnieść skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności.

Proponowane podejście w zakresie indywidualizacji wykonania kary ocenić należy pozytywnie. Resocjalizacja, aby miała sens, powinna być prowadzona w warunkach jak najbardziej zbliżonych do występujących w środowisku otwartym. Po uzupełnieniu dysertacji w obecnym kształcie zaproponowane rozwiązanie problemów badawczych i sposób przygotowania pracy należy uznać za wystarczające.

Konkluzja

Przedłożona do recenzji dysertacja doktorska mgr Aleksandry Leszczyńskiej, „Skuteczność wykonywania kary pozbawienia wolności w różnych typach zakładów karnych”, stanowi twórcze i oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Treść rozprawy doktorskiej wskazuje na ogólną wiedzę Doktorantki w dyscyplinie nauki prawne oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Rozprawa doktorska mgr Aleksandry Leszczyńskiej po uzupełnieniu spełnia wymagania stawiane przez ustawodawcę w art. 13 ust.1 ustawy z dnia 14 maja 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz. U.2017 r., poz.1789 ze zm.) w związku z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz.1669).

W związku z tym może ona stanowić podstawę do dalszych działań w postępowaniu o nadanie stopnia doktora.

